

Sadmir Karović¹
Univerzitet u Travniku
Pravni fakultet
Bosna i Hercegovina

Naučna kritika/polemika/osvrt
UDK: 343.85:343.352(497.6)
DOI: 10.7251/SOCSR2323047K
COBISS.RS-ID 138684673
Prihvaćeno: 10.02.2023.

Zoran Galić
Državna agencija za istrage i zaštitu
Bosna i Hercegovina

Petar Đukić
Univerzitet u Beogradu
Fakultet bezbednosti
Republika Srbija

KRIVIČNO-PRAVNI ASPEKTI KORUPCIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Apstrakt

Predmet ovog rada su krivično-pravni aspekti korupcije u Bosni i Hercegovini, te intencija autora da skrenu pažnju i ukažu na određene pravne i društvene specifičnosti korupcije, kao pravnog i društvenog fenomena koji sa razlogom zavređuje posebnu pažnju naučne, stručne i opšte javnosti. Uvažavajući da ne postoji ni jedna oblast ljudskog djelovanja koja je imuna na korupciju, državna institucionalna reakcija na ovaj kriminalitet mora biti adekvatna i srazmjerno potrebna realnim otkrivačkim i dokaznim potrebama u cilju postizanja adekvatnih rezultata krivičnog pravosuđa. U vezi s naprijed navedenim, posebna pažnja je usmjerena na problem definisanja i shvatanja korupcije, cijeneći njegovu složenost i nemogućnost usaglašavanja jedne univerzalne i sveobuhvatne definicije ovog pojma. Takođe, u radu su apostrofirani problemi koji se odnose na kompleksnost otkrivanja postojanja ovih krivičnih djela kao i na aspekt utvrđivanja, odnosno dokazivanja koruptivnih krivičnih djela, cijeneći restriktivne zakonske uslove materijalne i procesne prirode.

Ključne riječi: korupcija; kriminalitet; otkrivanje; dokazivanje

1 Korespondencija: dr Sadmir Karović – vanredni profesor za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku; zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu; edukator u JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH, e-mail: karovic.s@hotmail.com; dr Zoran Galić – zamjenik direktora Državne agencije za istrage i zaštitu, e-mail: zoran.galic@sipa.gov.ba; msr Petar Đukić – doktorand na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu, e-mail: petar.djukic96@yahoo.com

Uvod: Korupcija kao globalni društveni fenomen

Od najstarijeg perioda, tačnije od prvih primitivnih oblika organizovanja, povezivanja ljudi u određene kolektivitete i uspostavljanja određenih pravila i procedura u vezi s ostvarivanjem određenih prava, usluga i interesa, pa sve do danas, korupcija, odnosno koruptivna ponašanja, vjerni su pratioci čovjeka. U tom smislu, ništa značajno se nije promijenilo ni danas na aktualnoj društvenoj sceni, gdje korupciju prepoznajemo kao pravni i društveni fenomen, izuzev što se koruptivna ponašanja u fenomenološkom smislu mijenjaju i prilagođavaju aktualnim uslovima i specifičnostima. Fenomen kriminaliteta, kao individualna i društvena pojava ujedno, postaje predmetom interesa i istraživanja početkom 19. vijeka, da bi danas bio u fokusu ne samo kaznenih nauka i politike suzbijanja kažnjivih ponašanja, već gotovo dnevne politike u standardnom značenju te riječi, podjednako na domaćem i međunarodnom planu². Koruptivna ponašanja nisu pošast savremenog doba već korijene ove društveno negativne i veoma destruktivne pojave pronalazimo u dalekoj prošlosti i ona čini sastavni dio destruktivne strane ljudske istorije. U tom kontekstu, paralelno sa uspostavljanjem i utvrđivanjem određenih pravila i procedura za ostvarivanje određenih interesa, odnosno prava ljudi u određenoj lokalnoj zajednici, prepoznajemo i određene pokušaje i namjere pribavljanja određenih prava i ostvarivanja određenih interesa na nedozvoljen način. U svakoj društvenoj zajednici pojedini njeni članovi su željeli da potkupljivanjem ostvare neku imovinsku ili drugu korist³. U različitim periodima ljudske istorije, korupcija se u fenomenološkom smislu ispoljavanja, veoma jednostavno i brzo prilagođavala aktualnim političkim, ekonomskim, društvenim, demografskim, kulturološkim i drugim uslovima i specifičnostima sa potpuno istim ciljem. Izvršioi krivičnih djela su u svakoj istorijskoj etapi razvoja društva pokušavali da pronađu najprikladnije načine odnosno određene modalitete izvršenja krivičnih djela pokušavajući da „nadmudre“ organe krivičnog progona⁴.

U vezi s prisustvom korupcije, neophodno ja naglasiti da ni jedno, društvo, niti država nisu imuni na određene oblike korupcije, odnosno koruptivnih ponašanja. Krivično pravo ima za sada najznačajnije i nezamjenjivo mjesto u politici suzbijanja kriminaliteta, ali njegova uloga nije rješavajuća,

2 Željko Horvatić, Davor Derenčinović, Leo Cvitanović, *Kazneno pravo*, Opći dio 1, Kazneno pravo i kazneni zakon, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2016. str. 39.

3 Filip Mirić, *Korupcija kao pravni i društveni fenomen*, Naučna konferencija: Finansijski kriminalitet i korupcija, 18-19. Oktobar, 2019, Vršac, Institut za uporedno pravo, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2019. str. 135.

4 Sadmir Karović, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta kao pravnog i društvenog realiteta*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, broj 4, Split, 2018. str. 836.

već relativna i ograničavajuća⁵. Korupciju prepoznamo kao društveno negativnu i destruktivnu pojavu i u pravno uređenim i ekonomski razvijenim državama, što znači da ovaj fenomen nije isključivo prisutan u siromašnim, nerazvijenim ili neuređenim sistemima, odnosno državama. Dakle, i pravno uređene i ekonomski razvijene, odnosno bogate države, pred sobom imaju brojne izazove na planu efikasne i energične borbe protiv korupcije, odnosno različitih oblika koruptivnih ponašanja. Pored toga, nešto što se smatra korupcijom u jednoj zajednici, ne mora da predstavlja koruptivno ponašanje u drugoj. Na primjer, u mnogim zemljama (SAD, Indija itd.) građanin može brže dobiti pasoš ako plati taksu. Iako se ovaj čin ne smatra korupcijom u ovim zemljama, to bi se smatralo korupcijom u drugim zemljama, u kojima takva odredba u zakonu ne postoji⁶. Takođe, postoji saglasnost da ni jedna oblast ljudskog djelovanja nije imuna na razne oblike korupcije, samo se postavlja ključno pitanje njene veće ili manje prisutnosti u određenim oblastima (javna uprava, zdravstvo, obrazovanje, privreda, industrija, javne nabavke, ekonomsko-poslovni procesi i dr.). Da bi korupcija postojala, moraju koegzistirati tri elementa. Prvo, neko mora imati diskrecionu moć. Šire definisano, ovo (diskreciono) ovlašćenje bi uključivalo ovlašćenje za kreiranje propisa, kao i za njihovo sprovođenje. Drugo, u vezi diskrecione moci, mora postojati ekonomska renta. Štaviše, rente moraju biti takve da određena grupa, koja ima diskrecionu moć, ima i nekakav računovodstveni profit. Treće, pravni/pravosudni sistem mora ponuditi dovoljno nisku vjerovatnoću otkrivanja i/ili kazne za koruptivno postupanje⁷.

Treba reći da je veoma bitno kako neka društvena zajednica pristupa mjerenju korupcije. Mnogi autori, u svojim radovima, zagovaraju ekonomski model. Posljednjih godina došlo je do dramatičnog porasta mikro-empirijskih istraživanja o korupciji u zemljama u razvoju. Niz radova je pokazao kako se osnovni ekonomski koncepti mogu primijeniti na korupciju. Istraživači su identifikovali nekoliko inovativnih načina mjerenja korupcije, a ekonomska teorija nam nudi značajne smjernice o tome kako da kreiramo antikorupcijske politike⁸.

5 Zoran Stojanović, *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Pravi fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2016. str. 42

6 Abhijit Banerjee, Sendhil Mullainathan, Rema Hanna, *Corruption*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2012. str. 6.

7 Arvind K. Jain, *Corruption: A review*, Journal of Economic Surveys, Volume 15, Issue 1, John Wiley & Sons, Ltd, 2008, str. 77

8 Olken A. Benjamin, Rohini Pande, *Corruption in developing countries*, Annu. Rev. Econ., 2012, 4.1: str. 506-507.

Međutim, i pored svih napora i nastojanja savremenog čovjeka, odnosno međunarodne zajednice na globalnom nivou koja je prepoznala korupciju kao međunarodni ili globalni fenomen, evidentna je njena prisutnost u svim oblastima ljudskog djelovanja sa veoma izraženim destruktivnim posljedicama, koje sukcesivno razaraju društvo i državu. U viktimoškom smislu, posljedice korupcije neposredno ili posredno se odnose na sve slojeve i kategorije društva (penzioneri, studenti, radnici, djeca/maloljetnici i dr.). Izuzetno je širok katalog aktivnosti gdje korupcija prepoznaje pogodno tlo (npr. postupak zapošljavanja, javne nabavke/tenderi, ostvarivanje zdravstvenih usluga, razne administrativne usluge u javnoj upravi i dr.), a to zavisi, prije svega, od određenih specifičnosti, uslova i faktora na određenom geografskom prostoru i lokalnoj društvenoj zajednici. Praktično je nemoguće kvantifikovati, odnosno sveobuhvatno i svestrano obuhvatiti sve štetne posljedice, destruktivno dejstvo i efekte korupcije, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom i međunarodnom/globalnom nivou. Ono što posebno zabrinjava, kada je u pitanju ovaj fenomen, jeste činjenica da se koruptivna ponašanja, po svojoj prirodi i drugim specifičnostima, neposredno odnose i povezuju sa licima kojima su povjerena javna ovlaštenja u organima, subjektima i agencijama za sprovođenje zakona.

Problem definisanja korupcije

U svakodnevnom životu, u uobičajenoj komunikaciji, se susrećemo sa pojmom korupcije, koji se upotrebljava u različitim kontekstima, a najčešće kada su u pitanju različiti oblici zloupotrebe koji se odnose na sticanje određenog prava, odnosno koristi na nezakonit način. Pojam korupcija potiče od latinske riječi "corruptere", što znači pokvariti, iskvariti, moralno pokvariti, podmititi, potkupiti nekoga novcem ili drugim materijalnim dobrima⁹. Jedan od najvažnijih međunarodno-pravnih dokumenata, koji se odnosi na efikasnu borbu i prevenciju korupcije, jeste Građansko-pravna konvencija o korupciji vijeća Evrope, čija je potpisnica i Bosna i Hercegovina, a koja korupciju definiše kao zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili mogućnosti sticanja takve koristi, koja remeti pravilno izvršavanje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primatelja mita, nezakonite koristi ili mogućnosti sticanja takve koristi.¹⁰ Takođe, prilikom definisanja pojma korupcije, osvrnućemo se na i definiciju Svjetske banke, prema kojoj je korupcija zloupotreba javne funkcije radi ostvarivanja privatne/lične koristi.¹¹

9 Bogoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1962. str. 809.

10 Građanskopravna konvencija o korupciji, („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 36/01)

11 The World Bank Group, "Helping Countries Combat Corruption: The Role of the

U tom smislu, radi se o katalogu različitih ilegalnih aktivnosti koje obuhvataju davanje, odnosno primanje mita ili na određen način obuhvataju koruptivna ponašanja, kako bi se ostvarilo određeno pravo, stekla određena korist, ostvario neki lični interes ili stekla neka druga korist. U širem smislu, svaka zloupotreba od strane lica kojima su povjerena javna ovlaštenja u različitim organima, subjektima ili agencijama za sprovođenje zakona se neposredno ili posredno povezuje sa korupcijom, odnosno koruptivnim aktivnostima. Rasprostranjenost i fenomenološka raznovrsnost oblika ispoljavanja korupcije u svim oblastima ljudskog djelovanja znatno otežavaju sveobuhvatno i svestrano određivanje i definisanje pojma korupcije.

Drugi problem u vezi s definisanjem pojma korupcije se odnosi na multidisciplinarnost korupcije kao pravnog i društvenog fenomena, s obzirom da svaka nauka iz svog naučnog ugla posmatranja i predmeta istraživanja parcijalno definiše pojam korupcije. Iz navedenog proizilazi da svaka nauka nastoji da ponudi određenu parcijalnu definiciju koja obuhvata samo određen aspekt, odnosno segment ove pojave koja nije sveobuhvatna i svestrana (npr. sociolozi daju sociološke definicije, ekonomska nauka obuhvata ekonomski aspekt ove pojave, pravne definicije obuhvataju pravni, odnosno zakonski aspekt itd.).

Treći problem u vezi s definisanjem pojma korupcije odnosi se na različito shvatanje i pojmovno definisanje, cijeneći da se pravna definicija zasniva na pravnom određenju krivičnih djela korupcije, dok ostale društvene nauke šire određuju ovaj pojam. Korupcija, po svojoj prirodi, destruktivnim posljedicama i drugim specifičnostima, prevazilazi pojedina korupcijska krivična djela. U etiološkom, odnosno uzročnom kontekstu, veoma je bitan ukupan društveni ambijent koji je uslovljen raznim političkim, ekonomskim, demografskim, kulturološkim i drugim uslovima i specifičnostima. Nažalost, korupcija se u krivično-pravnom smislu od strane subjekata, organa i agencija za sprovođenje zakona uglavnom posmatra i tretira kroz prizmu posljedice koja se manifestuje kroz postojanje određenog krivičnog djela, dok se uglavnom neopravdano zanemaruju uzroci koji su pogodovali nastanku korupcije kao pravnog i društvenog fenomena.

Četvrti problem u vezi s definisanjem ovog pojma obuhvata nemogućnost taksativnog određenja i sistematizovanja svih ilegalnih aktivnosti, odnosno fenomenoloških oblika ispoljavanja korupcije. Analizom zakonskog teksta primjećujemo da je zakonodavac propisao radnje izvršenja u objektivnom smislu što je sasvim opravdano i svrsishodno, ali nije taksativno odre-

World Bank³, <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor02.htm#define>; pristupljeno 19.08.2022.

dio katalog fenomenoloških oblika ispoljavanja. S druge strane, osvrtnom na praktična iskustva, sudska praksa obiluje raznim fenomenološkim oblicima koruptivnih ponašanja koje je nemoguće ili veoma teško sistematizovati na jednom mjestu, cijeneći da je svako koruptivno krivično djelo po svojoj prirodi, načinu operacionalizacije i drugim krivično-pravnim odrednicama na određen način specifično i posebno.

Iz prethodno navedenih razloga, evidentno je da ne postoji jedna jedinstvena i univerzalna definicija korupcije, koja bi po svojoj prirodi i sadržaju obuhvatala sve aspekte ovog fenomena. Parcijalne naučne definicije ne mogu dati potpun, sveobuhvatan i svestran odgovor na pitanje šta se pod pojmom korupcije podrazumijeva, odnosno šta ovaj pojam obuhvata. Upravo zbog nepostojanja univerzalne definicije ovog pojma, nailazimo i na određene probleme koji se odnose na različito i neujednačeno shvatanje i tumačenje korupcije. Međutim, kada je u pitanju krivično-pravno suprotstavljanje različitim fenomenološkim oblicima korupcije, neophodno je korupciju posmatrati kroz prizmu zakonskog opisa krivičnih djela korupcije, s obzirom da je zakonodavac propisao katalog krivičnih djela korupcije i njihova objektivno - subjektivna obilježja. Svako krivično djelo korupcije, kao autonomno i samostalno krivično djelo, ima propisana obilježja bića krivičnog djela. U objektivnom smislu, to je određena radnja izvršenja dok subjektivna komponenta obuhvata specifičan psihički odnos izvršioca u odnosu na konkretno krivično djelo (oblik vinosti). Dakle, kada je u pitanju krivično - pravno, odnosno zakonsko određenje krivičnih djela korupcije, zakonodavac je restriktivno propisao određene uslove koje je neophodno zadovoljiti, kako bi se određena ilegalna aktivnost pravno formulisala i shvatala kao krivično djelo korupcije.

Shodno navedenom, proizilazi da šire ili ekstenzivno shvatanje i tumačenje pojma korupcije, izvan zakonskog opisa krivičnih djela korupcije nije pravno prihvatljivo, s obzirom da se u opštoj javnosti sve vrste i oblici zloupotrebe uglavnom generalizuju i povezuju sa korupcijom. Međutim, pored zakonskog, odnosno pravnog određenja korupcije ne smijemo ni u kojem slučaju zanemariti ili ignorisati širi društveni kontekst i ambijent kao etiološki, odnosno uzročni faktor koji neposredno ili posredno pogoduje nastanku koruptivnih ponašanja. Dakle, kriminalitet generalno a samim tim i različiti oblici koruptivnih ponašanja, odnosno krivična djela korupcije su prije svega društveni fenomen i socijalni proces¹². Slijedom navedenog, neophodno je korupciju posmatrati kroz prizmu njene multidisciplinarnosti s obzirom da

12 John Warburton, *Corruption as a Social Process: From Dyads to Networks*, U: Peter Larmour, Nick Wolanin, *Corruption and anti-corruption*. ANU Press, 2013.

se na takav način može obezbijediti adekvatno, svestrano i sveobuhvatno sagledavanje svih aspekata ove društvene pojave. Sada ćemo dati kraći osvrt na krivično-pravne aspekte korupcije u BiH.

Krivična djela korupcije ili korupcijska krivična djela – krivično-pravni (materijalni) aspekt

Analizom zakonskog teksta krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini na svim nivoima, ne možemo primijetiti jednu adekvatnu krivično-pravnu definiciju pojma korupcije koja bi olakšala pojmovno shvatanje i određenje ovog pojma. Kvalifikovanje nekih postupaka kao koruptivnih i njihova eventualna moralna osuda od strane javnog mnjenja variraju od zemlje do zemlje i ne podrazumijevaju obavezno da je riječ o krivičnim djelima predviđenim nacionalnim krivičnim zakonom¹³. Generalizacija i svrstavanje određenih oblika zloupotrebe ili kršenja zakona od strane pojedinaca po automatizmu u korupciju, po prirodi stvari, nije prihvatljivo. U tom slučaju bi se svaki oblik zloupotrebe olako i bez određene selekcije zasnovane na određenim parametrima, odnosno standardima, praktično svrstavao i nazivao korupcijom.

Shodno naprijed navedenom, posebnu pažnju u ovom radu ćemo posvetiti krivičnim djelima korupcije ili korupcijskim djelima, kako bismo mogli pravilno shvatiti pravno, odnosno zakonsko određenje korupcije. Kao što je već navedeno, krivična djela korupcije, kao autonomna i samostalna krivična djela, imaju svoja objektivno - subjektivna obilježja. Međutim, da bi se određene ilegalne aktivnosti pravno formulisale i kvalifikovale kao krivično djelo korupcije, neophodno je da u objektivnom i subjektivnom smislu zadovoljavaju restriktivne zakonske uslove koje je zakonodavac propisao. Zakonodavac u Bosni i Hercegovini nije izričito propisao taksativno katalog krivičnih djela korupcije, zbog čega u naučnoj i stručnoj javnosti imamo prisutna različita mišljenja o tome koja se to krivična djela svrstavaju u koruptivna krivična djela. Upravo zbog toga nemamo jednu adekvatnu, sveobuhvatnu i svestranu krivično-pravnu definiciju pojma korupcije. U krivično-pravnom smislu, korupcija je inkriminisana kroz različite pojavne oblike i vidove ispoljavanja zloupotrebe službenog položaja i javnih ovlaštenja, s obzirom da korupcija, kao fenomen, nije zakonski jasno i precizno definisana¹⁴.

13 Zoran Stojanović, Dragana Kolarić, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*. Pravni fakultet u Beogradu, 2020. str. 208

14 Sadmir Karović, *Krivičnopravni (materijalni) i krivičnoprocesni aspekti koruptivnih krivičnih djela*, Zbornik radova Fakultet pravnih nauka, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“, Vitez, broj 5, 2013. str. 456.

U užem smislu, krivična djela korupcije obuhvataju primanje poklona i drugih oblika koristi i davanje poklona i drugih oblika koristi kao i nova krivična djela korupcije - primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem i davanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem, ali pored navedenih krivičnih djela u katalog krivičnih djela korupcije ubrajamo i druga određena krivična djela koja su propisana i sistematizovana u glavi XIX – Krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti.¹⁵ Međutim, s obzirom na kompleksnu ustavno-pravnu strukturu države Bosne i Hercegovine, materijalno krivično zakonodavstvo, pored državnog nivoa i na entitetskom nivou (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, sadrži zakonske odredbe koje obuhvataju krivična djela korupcije, odnosno krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti. Prema tome, opšti objekt krivično-pravne zaštite kod krivičnih djela iz ove glave je pravilno i zakonito vršenje službenih dužnosti i drugih odgovarajućih dužnosti koje se vrše u okviru povjerenih javnih ovlaštenja¹⁶. Kada je u pitanju utvrđivanje kataloga koruptivskih krivičnih djela, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je, na sjednici održanoj 13.05.2015. godine, usvojilo Listu koruptivnih krivičnih djela iz svih krivičnih zakona u Bosni i Hercegovine i to kako slijedi: povreda slobode opredjeljenja birača (ukoliko je krivično djelo izvršeno radnjom „podmićivanja”); odavanje tajnih podataka; trgovina ljudima (ukoliko je krivično djelo službeno lice učinilo davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi ili radnjom izdavanja putne ili lične isprave u svrhu omogućavanja trgovine licima); krijumčarenje ljudi (ukoliko je krivično djelo učinjeno zloupotrebom službenog položaja); primanje dara i drugih oblika koristi; davanje dara i drugih oblika koristi; protizakonito posredovanje; zloupotreba položaja ili ovlaštenja (ukoliko je izvršenjem krivičnog djela pribavljena korist); pronevjera u službi; prevara u službi; posluga u službi i kršenje zakona od strane sudije.

Međutim, ispoljavanje koruptivnih ponašanja, u fenomenološkom smislu, po prirodi stvari inkorporira širok katalog ili listu radnji izvršenja, koje su usmjerene na sticanje određene koristi, dobiti, ostvarivanja određenog prava i dr. Fenomenološki oblici ispoljavanja koruptivnih ponašanja se praktično prilagođavaju konkretnim uslovima i okolnostima koje determinišu način operacionalizacije kriminalnih aktivnosti.

15 Detaljnije vidjeti članove 217-229. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine

16 Zvonimir Tomić, *Krivično pravo II*, Posebni dio, Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, 2007. str. 379.

Krivično-procesni aspekt - otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela korupcije

Krivični postupak u Bosni i Hercegovini je veoma kompleksan postupak, koji se po prirodi stvari odnosi na postojanje određene krivične stvari u nepravom i pravom smislu, kao glavne stvari (predmeta), a sadržajno obuhvata širok katalog procesnih aktivnosti pravno normiranih od strane zakonodavca na planu rasvjetljavanja i rješenja krivične stvari i donošenja ispravne i zakonite odluke suda kojom se konkretna krivična stvar rješava. Usvajanjem i stupanjem na snagu zakona o krivičnom postupku na sva četiri nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini (državni nivo - Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, entitetski nivo - Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine), i cijeneći kompleksnu ustavno-pravnu strukturu države, reformisano krivično-procesno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine iz 2003. godine predstavlja novu ili savremenu epohu razvoja krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini¹⁷. S obzirom na pravnu prirodu i druge specifičnosti, krivični postupak u Bosni i Hercegovini sastoji se od četiri faze i to: 1. istraga, 2. postupak optuživanja 3. glavni pretres/rasprava i 4. podnošenje pravnih lijekova¹⁸. Slijedom navedenog, istraga i postupak optuživanja čine sastavni dio prethodnog postupka, dok glavni pretres/rasprava i podnošenje pravnih lijekova čine sastavni dio glavnog postupka.

Otkrivanje postojanja krivičnih djela korupcije

Inicijalna aktivnost za pokretanje i sprovođenje istrage predstavlja otkrivačka djelatnost, odnosno otkrivanje postojanja koruptivnih krivičnih djela. U tom smislu, otkrivanje postojanja krivičnih djela korupcije predstavlja inicijalnu aktivnost potrebnu za zadovoljenje dokaznog standarda osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo koje je neophodno zadovoljiti u cilju pokretanja i sprovođenja krivične istrage. Sistemsko traganje za osnovama sumnje je trajni zadatak ovlašćenih službenih lica¹⁹. Teorijski promatrano, kada su

17 Sadmir Karović, Marina M. Simović, *Rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - raskol između normativnog i stvarnog*, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Godina 10, Broj 10, Panevropski univerzitet „Aperion“, Banja Luka, 2010. str. 210.

18 Haris Halilović, *Krivično procesno pravo, Knjiga prva: Uvod i temeljni pojmovi*. Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu, 2019. str. 30.

19 Miodrag M. Simović, Vladimir M. Simović, Mladenka Govedarica, *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – posebni dio)*, Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni

u pitanju krivična djela korupcije, otkrivačka djelatnost i nije na prvi pogled kompleksna i zahtjevna aktivnost ali, s druge strane, praktična iskustva, koja se prvenstveno odnose i zasnivaju na oficijelnim rezultatima u kontekstu efikasnosti krivičnog pravosuđa, ukazuju na brojne probleme, dileme i izazove otkrivačke prirode.

S obzirom na prirodu, način operacionalizacije inkriminirajućih aktivnosti, dvosmjerni/dvostruki interes involviranih lica u zonu postojanja krivice, kao i druge specifičnosti navedenih krivičnih djela, otkrivanje postojanja ovih krivičnih djela je nesumnjivo kompleksno i zahtjevno. Naime, krivična djela korupcije, u fenomenološkom smislu, inkorporiraju postojanje tzv. koruptivnog dogovora, odnosno sporazuma između lica dvije zainteresovane strane koje su involvirane u praktičnu operacionalizaciju kriminalnih aktivnosti. Lice koje ima namjeru da ostvari određeno pravo, interes, uslugu i slično, po prirodi stvari je uključeno u nezakonite aktivnosti, što uključuje postojanje krivice, tako da ne postoji interes od strane tog lica da učini dostupnim određena inicijalna saznanja, odnosno podatke i informacije o postojanju određenog krivičnog djela. S druge strane, lica kojima su povjerena javna ovlaštenja u vezi s sprovođenjem zakona, a koja su najneposrednije involvirana u izvršenje određenog krivičnog djela iz kataloga koruptivnih krivičnih djela na određen način, odnosno uslovno, nemaju bojazan da će ga lice kojem su na nezakonit način omogućili sticanje određenog prava, koristi i slično, prijaviti organima, subjektima, odnosno agencijama za sprovođenje zakona (policija, tužilaštvo i dr.).

Takođe, drugi problem koji se odnosi na otkrivačku djelatnost, odnosno otkrivanje postojanja koruptivnih krivičnih djela odnosi se na samu prirodu ovih krivičnih djela, cijeneći da posljedice izvršenja ovih krivičnih djela nisu tako jasno prepoznatljive, evidentne i uočljive za razliku od nekih drugih krivičnih djela, npr. imovinska krivična djela, krvni delikti i slično, gdje su posljedice najčešće veoma uočljive i prepoznatljive nakon samog čina izvršenja krivičnog djela (npr. razbojništvo, razbojnička krađa, teška krađa ili krvni delikti, leš, tragovi krvi nakon izvršenog krivičnog djela ubistvo). Korumpirana lica, iz sistema političke vlasti, svojim amoralnim i protiv-zakonitim aktivnostima nanose ogromnu štetu matičnoj državi koja se otkriva uglavnom sa velikim za-kašnjenjem²⁰. Cijeneći naprijed navedeno, neophodno je unaprijediti postoje-

fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, 2021. str. 21.

20 Duško Vejnović, Petar Đukić, Boris Trivanović, *Mapa puta: Poglavlje 24, Pravda sloboda, bezbjednost*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Forum nevladinih organizacija, Banja Luka, 2022. str. 32.

ću instruktivno - kontrolnu djelatnost, u cilju blagovremenog prepoznavanja, otkrivanja i identifikacije rizičnih ponašanja.

Pored naprijed navedenog, treći problem koji se odnosi na otkrivanje postojanja koruptivnih krivičnih djela se ispoljava u povezanosti ovih krivičnih djela sa specifičnim oblicima organizovanog kriminaliteta (krivična djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, trgovine ljudima i dr.), gdje se korupcija, u najširem smislu riječi (obuhvatajući veoma širok spektar inkriminirajućih aktivnosti), praktično koristi kao pogodno sredstvo - metod za operacionalizaciju kriminalnih ciljeva (npr. da bi se pribavili određeni dokumenti).

Konačno, otkrivanje koruptivnih krivičnih djela zavisi i od percepcije pripadnika neke društvene zajednice o korupciji. Naime, korupcija i percepcija korupcije mogu se smatrati kulturnim fenomenima jer zavise od toga kako društvo razumije pravne norme i šta predstavlja devijaciju, anomaliju u društvu. Zaista, to ne zavisi samo od društva, već i od ličnih vrijednosti i moralnih sukoba²¹. Koliki god bio broj osoba u nekom društvu koji nikad ne bi učestvovao u korupciji (zbog ličnih moralnih stavova), broj onih koji ne bi prijavili korupciju je veći. Dakle, visina tamne brojke koruptivnih djela zavisi, dobrim dijelom, od spremnosti građana da prijave korupciju, odnosno od njihove percepcije prema korupciji, a percepcija korupcije je, prije svega, socijalni fenomen.

Dokazivanje krivičnih djela korupcije - izazovi, problemi, dileme

Jedno od ključnih pitanja procesne prirode predstavlja zakonito prikupljanje, odnosno obezbjeđenje zakonitih dokaza koji se odnose na postojanje obilježja bića konkretnog krivičnog djela i krivice izvršioca. S obzirom na restriktivne zakonske uslove materijalne prirode, za pokretanje i sprovođenje istrage neophodno je zadovoljiti dokazni standard koji se ispoljava u postojanju osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo. U fazi istrage se prikupljaju dokazi, primjenjuju određene krivično-procesne radnje, tačnije opšte radnje dokazivanja i posebne istražne radnje, kada su zadovoljeni zakonom propisani uslovi za njihovu primjenu.

U pravilu, ovlaštena službena lica policije, pod rukovodnom i nadzorom ulogom nadležnog, odnosno postupajućeg tužioca preduzimaju naprijed navedene istražno-dokazne aktivnosti. Nakon sprovedene istrage, tj. kada su iscrpljene sve istražno-dokazne mogućnosti u vezi s prikupljanjem i obezbjeđenjem potrebnih dokaza, i ukoliko je zadovoljen dokazni standard osnovana

21 Natalia, Meglar, Máximo Rossi, Tom W. Smith, *The perception of corruption*. International Journal of Public Opinion Research, 2010, 22.1: 120-131.

sumnja, nadležni tužilac podiže optužnicu i istu dostavlja sudiji za prethodno saslušanje. Iz navedenog proizilazi da prvenstveno od rezultata istrage zavisi da li je zadovoljen materijalno-pravni uslov za podizanje optužnice, a to je postojanje osnovane sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo od strane poznatog lica. Međutim, kada je u pitanju kvalitativna komponenta optužnice primjećujemo određene probleme. Neadekvatna procjena i nepravilno donošenje odluke o podizanju optužnice od strane tužioca, u slučajevima kada za to nisu zadovoljeni restriktivni zakonski uslovi – dovodi u pitanje stvarnu iskazanu opredijeljenost na planu efikasne i energične borbe protiv kriminaliteta²². Ukoliko pak s druge strane, i pored sve energije i znanja koje je uložilo tužilaštvo u dokazivanju potvrđene optužnice, optužnica rezultuje donošenjem oslobađajuće presude, tužioci nerijetko bivaju izloženi kritici da su loše vodili predmet pred sudom, da treba da odgovaraju za štetu i troškove koji su njom prouzrokovani, da su sami doprinijeli da optužnica ne uspije jer nisu sačinili adekvatan činjenični opis, iako je ranije prošao sudsku kontrolu, te se izvlače neutemeljeni zaključci o nesavjesnom i nezakonitom postupanju tužioca²³. Takođe, jedan od ključnih problema procesne, odnosno dokazne prirode kada je u pitanju utvrđivanje postojanja tj. dokazivanja ovih krivičnih djela jeste pravilno i zakonito utvrđivanje postojanja subjektivne komponente kod izvršioca, odnosno postojanje umišljaja.

Analizom sudske prakse, primjećujemo evidentan problem različitog tumačenja, shvatanja i primjene dokaznih standarda u odnosu na konkretna koruptivna krivična djela, prije svega između tužilaštva i suda. Navedena neusaglašenost standarda dokazivanja po prirodi stvari ima izuzetno negativno dejstvo na efikasno vođenje i okončanje krivičnog postupka kao i na postizanje adekvatnih rezultata (oslobađajuće presude i dr.). Dokazni postupak kao centralni stadij glavnog pretresa, predstavlja spor ili „dvoboj“ suprotstavljenih stranki, koje nastoje na uvjere sud u njihovu ispravnost i zakonitost, kada je u pitanju rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari i donošenje ispravne i zakonite odluke od strane suda.

22 Sadmir Karović, Marina M. Simović, *Pravna priroda, kvalitet i efekti optužnice u krivičnom postupku BiH- (ne)efikasnost krivičnog gonjenja*, Izbor sudske prakse, br.5-6, JP Glosarijum Beograd, 2022. str. 68.

23 Sabina Sarajlija, *Izazovi u procesuiranju predmeta organizovanog, privrednog kriminala i korupcije visokog nivoa*, Pravo i pravda, Godina XX, Broj 1, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2022. str. 398.

Zaključak

Nije sporno da je korupcija vjerni pratilac čovjeka kroz istoriju ljudskog razvoja. Intencija zakonodavca u svim reformskim procesima primarno se odnosila na blagovremeno, efikasno i zakonito otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela korupcije od strane nadležnih organa, subjekata i agencija za sprovođenje zakona. Međutim, i danas ne postoji jedna opšta, univerzalna i sveobuhvatna definicija korupcije s obzirom na njenu multidimenzionalnost i multidisciplinarnost i multifaktorijalnost. Postoje brojne parcijalne definicije koje, u zavisnosti od predmeta istraživanja pojedine nauke, inkorporiraju određen aspekt ili segment ovog društvenog fenomena. Navedene parcijalne definicije ne mogu sadržajno i strukturalno obuhvatiti sve aspekte ovog fenomena, te su kao takve ograničene. Korupcija je društveni problem koji je svojstven ne samo manje razvijenim državama već je ovaj fenomen prisutan i u ekonomski razvijenim, bogatim i pravno uređenim sistemima. Takođe, ne postoji ni jedna oblast ljudske egzistencije koja je imuna na koruptivna ponašanja.

U ovom radu, posebna pažnja je usmjerena na aspekt otkrivanja i utvrđivanja, odnosno dokazivanja postojanja krivičnih djela korupcije, cijeneći restriktivne zakonske uslove, sa jasno izraženom intencijom autora da ukaže na kompleksnost sprovođenja krivično-procesnih aktivnosti na planu rješavanja krivično-procesnog zadatka u krivičnom postupku, a to je rasvjetljavanje i rješenje konkretne krivične stvari, te donošenje ispravne i zakonite odluke suda. Opšta javnost je sa razlogom nezadovoljna rezultatima krivičnog pravosuđa, kada je u pitanju procesuiranje korupcije visokog nivoa, cijeneći da korupcija sukcesivno razara društvo, odnosno državu. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da u Bosni i Hercegovini nemamo zabilježene tzv. „kapitalne“ slučajeve korupcije u smislu procesuiranja izvršilaca i donošenja osuđujuće presude i izricanja adekvatne krivično-pravne sankcije. Međutim, pored institucionalne reakcije na kriminalitet, odnosno koruptivna krivična djela, neophodno je u preventivni proces uključiti i sve druge vanpravne mogućnosti, kapacitete i resurse, posebno u dijelu koji se odnosi na prijavljivanje krivičnih djela. Korupcija kao društveni fenomen se ne može iskorijeniti ali je intencija zakonodavca ali i države, odnosno društva da se njeno prisustvo smanji na najmanju moguću mjeru. Međunarodni nezavisni izvori ali i brojna naučna i stručna istraživanja na nacionalnom nivou ukazuju na alarmantno stanje kada je u pitanju prisustvo korupcije u Bosni i Hercegovini što obavezuje nadležne organe, subjekte i agencije za sprovođenje zakona uključujući cjelokupno nacionalno krivično pravosuđe da sve raspoložive resurse i kapacitete usmjere na suzbijanje korupcije.

Reference

- Banerjee, Abhijit, Mullainathan, Sendhil, Hanna, Rema. *Corruption*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2012.
- Benjamin A. Olken, Pande, Rohini. *Corruption in developing countries*, *Annu. Rev. Econ.*, 2012, 4.1: 479-509.
- Halilović, Haris, *Krivično procesno pravo, Knjiga prva: Uvod i temeljni pojmovi*. Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu, 2019.
- Horvatić, Željko, Derenčinović, Davor, Cvitanović, Leo, *Kazneno pravo*, Opći dio 1, Kazneno pravo i kazneni zakon, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2016.
- Jain, Arvind K. *Corruption: A review*, *Journal of Economic Surveys*, Volume 15, Issue 1, John Wiley & Sons, Ltd, 2008, p. 71-121.
- Karović, Sadmir, *Krivičnopravni (materijalni) i krivičnoprocesni aspekti koruptivnih krivičnih djela*, Zbornik radova Fakultet pravnih nauka, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“, Vitez, broj 5, 2013.
- Karović, Sadmir, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta kao pravnog i društvenog realiteta*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, broj 4, Split, 2018.
- Karović, Sadmir, Simović, Marina M. *Pravna priroda, kvalitet i efekti optužnice u krivičnom postupku BiH- (ne)efikasnost krivičnog gonjenja*, Izbor sudske prakse, br.5-6, JP Glosarijum Beograd, 2022.
- Karović, Sadmir, Simović, Marina M. *Rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - raskol između normativnog i stvarnog*, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Godina 10, Broj 10, Panevropski univerzitet „Aperion“, Banja Luka, 2010.
- Klaić, Bogoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1962.
- Meglar, Natalia, Rossi, Máximo, Smith, Tom W. *The perception of corruption*. *International Journal of Public Opinion Research*, 2010, 22.1: 120-131.
- Mirić, Filip, *Korupcija kao pravni i društveni fenomen*, Naučna konferencija: Finansijski kriminalitet i korupcija, 18-19. Oktobar, 2019, Vršac, Institut za uporedno pravo, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2019.
- Sarajlija, Sabina, *Izazovi u procesuiranju predmeta organizovanog, privrednog kriminala i korupcije visokog nivoa*, Pravo i pravda, Godina XX, Broj 1, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2022.

- Simović, Miodrag M., Simović, Vladimir M., Govedarica, Mladenka, *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – posebni dio)*, Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, 2021.
- Službeni glasnik BiH 36/01, *Građanskopravna konvencija o korupciji*
- Stojanović, Zoran, Kolarić, Dragana, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*. Pravni fakultet u Beogradu, 2020.
- Stojanović, Zoran, *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Pravi fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2016.
- The World Bank Group, “Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank”, <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor02.htm#define>, pristupljeno 19.08.2022.
- Tomić, Zvonimir, *Krivično pravo II, Posebni dio*, Pravni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, 2007.
- Vejnović, Duško, Đukić, Petar, Trivanović, Boris, *Mapa puta: Poglavlje 24, Pravda sloboda, bezbjednost*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Forum nevladinih organizacija, Banja Luka, 2022.
- Warburton, John, *Corruption as a Social Process: From Dyads to Networks*, U: Larmour, Peter, Wolanin, Nick, *Corruption and anti-corruption*. ANU Press, 2013.

